Psiholoģiskā un psihoterapeitiskā palīdzība ir neatņemama mūsdienīgas psihiskās veselības aprūpes sastāvdaļa. Tās sniegšanas kārtībai jābūt skaidrai un saprotamai gan pakalpojumu saņēmējiem, gan speciālistiem, nodrošinot vienotu izpratni par pakalpojumu saturu, speciālistu kompetenci un atbildību.

Izvērtējums "Latvijā spēkā esošo psihologu, psihoterapeitu un psihoterapijas speciālistu pakalpojumu sniegšanas kārtības izvērtējums un priekšlikumu izstrāde tās pilnveidei" sagatavots Eiropas Sociālā fonda Plus projekta Nr. 4.1.2.7/1/24/I/001 "Pilnveidot pacientu drošību un aprūpes kvalitāti" ietvaros. To izstrādāja multiprofesionāla ekspertu grupa, kurā piedalījās psihiatri, psihoterapeiti, klīniskie un veselības psihologi, psihoterapijas speciālisti un juristi. Izvērtējumu veido trīs savstarpēji saistīti ziņojumi:

- **Ziņojumā Nr. 1** analizēta Latvijā spēkā esošā pakalpojumu sniegšanas kārtība. Tā sagatavošanā izpētīti normatīvie akti, veiktas intervijas ar nozares profesionāļiem un pakalpojumu saņēmējiem, kā arī apkopota informācija par speciālistu skaitu, kvalifikāciju un profesionālās darbības uzraudzību.
- **Ziņojumā Nr. 2** salīdzināta valsts apmaksātās psiholoģiskās un psihoterapeitiskās palīdzības organizēšana Beļģijā, Lietuvā un Somijā, izceļot Latvijā piemērojamus labās prakses piemērus.
- **Ziņojumā Nr. 3** apkopoti ekspertu priekšlikumi sistēmas pilnveidei un to īstenošanai nepieciešamajām normatīvo aktu izmaiņām.

Izvērtējuma nepieciešamība

Saskaņā ar spēkā esošo regulējumu psihoterapeits ir ārsta pamatspecialitāte, un šajā specialitātē praktizējošs ārsts ir ārstniecības persona. Klīniskais un veselības psihologs var tikt reģistrēts kā ārstniecības atbalsta persona, savukārt psihoterapijas speciālists nav atsevišķi reglamentēta profesija. Šo speciālistu juridiskais statuss, kompetences un atbildības ietvars ne vienmēr ir savstarpēji saskaņots un atbilst faktiskajai darbībai. Tas var radīt neskaidrību pakalpojuma saņēmējam par to, vai tiek saņemta ārstniecība vai cita veida palīdzība, kādas ir tiesības un kur vērsties ar sūdzību par pakalpojuma kvalitāti. Neskaidrību pastiprina arī gadījumi, kad psihologa vai psihoterapeita pakalpojumus piedāvā personas bez atbilstošas izglītības, maldinot sabiedrību par savu kvalifikāciju. Šie trūkumi var apdraudēt pakalpojumu saņēmēju drošību un mazināt uzticēšanos sniegtajai palīdzībai.

Rekomendāciju attiecināmība uz ārstniecības procesu

Ziņojumos ietvertās rekomendācijas attiecas uz ārstniecības procesu un aptver psihologu, psihoterapeitu un psihoterapijas speciālistu lomu, kompetenci, atbildību un profesionālās darbības uzraudzību, sniedzot pakalpojumus pacienta **ārstēšanās** ietvaros.

Līdztekus ārstniecībai nozīmīga vieta ir labbūtības veicināšanai, kas var ietvert konsultēšanu, atbalstu dzīves grūtībās un personības izaugsmes sekmēšanu. Rekomendāciju mērķis ir skaidri nošķirt ārstniecību no labbūtības veicināšanas, saglabājot abu palīdzības veidu pieejamību un nodrošinot pakalpojumu saņēmējiem saprotamu informāciju par saņemtās palīdzības būtību un piemērojamajām prasībām. Būtiski ir skaidri nodalīt, ka pacients jeb cilvēks, kam diagnosticēti psihiski un uzvedības traucējumi saglabā savas pacienta tiesības, kas ietver veselības aprūpes kvalitāti un atbildību arī saņemot psihoterapijas pakalpojumu ārstēšanās ietvaros. Savukārt iedzīvotājs, kas vēršas pats pēc savas inicitatīvas pēc labbūtības pakalpojuma saņemšanas, ir klients, un nekādas izmaiņas nav paredzamas.

Ja pakalpojums pēc būtības ir ārstniecība, tā sniegšanai jāatbilst ārstniecībai noteiktajām prasībām. Tās ietver atbilstošu speciālista kvalifikāciju, medicīniskās dokumentācijas kārtošanu, pacientu

tiesību ievērošanu un ārēju pakalpojumu kvalitātes uzraudzību. Pakalpojuma saņēmējam jābūt informētam, vai piedāvātā palīdzība ir ārstniecība vai labbūtības veicināšanas pakalpojums.

Galvenie priekšlikumi

Izvērtējumā izvirzīti šādi galvenie priekšlikumi:

- Skaidri nodalīt ārstniecību no labbūtības veicināšanas un nodrošināt pakalpojumu saņēmējiem saprotamu informāciju par sniegtā pakalpojuma veidu.
- Paredzēt ārstniecības personas statusu psihologiem, kuri iesaistīti ārstniecībā, ar nosacījumu, ka viņi ieguvuši papildu izglītību. Iesaiste ārstniecībā psihologiem nav obligāta. **Psihologi, kuri neiesaistās ārstniecībā, var turpināt profesionālo darbību līdzšinējā apjomā, un viņu prakses iespējas netiek ierobežotas.** Arī turpmāk viņi strādā Psihologu likuma ietvaros, un viņu sertifikāciju un profesionālās darbības atbilstību pārrauga Psihologu sertifikācijas padome.
- Nošķirt profesiju nosaukumus "ārsts psihoterapeits", "psihoterapeits" un "psihoterapijas speciālists", lai novērstu pakalpojuma saņēmēja maldināšanu par speciālista kvalifikāciju.
- Ieviest diferencētus klīniskos ceļus un nodrošināt ārstēšanas pēctecību. Valsts apmaksātās palīdzības apjomu noteikt atbilstoši pacienta veselības stāvoklim, nevis vienotam limitam.
- Izveidot vienotu ārstniecībā sniegto pakalpojumu kvalitātes un rezultātu uzraudzības sistēmu un speciālistu uzskaiti.
- Visām izmaiņām paredzēt pārejas periodu līdz pieciem gadiem.

Turpmākā rīcība

- ♦ Ziņojumos apkopotais ekspertu izvērtējums un priekšlikumi veido pamatu turpmākai diskusijai ar nozares profesionāļiem un citām iesaistītajām pusēm. Ziņojumi nav uzskatāmi par apstiprinātu reformas plānu vai pieņemtiem lēmumiem par sistēmas pārveidi.
- ♦ Pirms lēmumu pieņemšanas nepieciešams rūpīgi izvērtēt katru priekšlikumu un tā iespējamo ietekmi. Īpaša uzmanība pievēršama bērnu un pusaudžu psihiatrijai, kur nepieciešama padziļināta analīze un papildu ekspertu iesaiste, ņemot vērā šīs pacientu grupas vajadzības un aprūpes īpatnības.
- ♦ Kopīgais mērķis ir skaidra, caurskatāma un droša palīdzības sniegšanas sistēma, kurā ikvienam ir pieejama kvalitatīva, individuālajām vajadzībām atbilstoša palīdzība un saprotama informācija par pakalpojuma sniedzēja kvalifikāciju, kompetenci un atbildību.